

AKŞEMSEDDİN'İN DİNÎ - TASAVVUFÎ ŞİİRLERİ

PROF. DR. KEMAL ERASLAN

XV. yüzyılın önde gelen ilim ve irfan sahibi ulemasından, mutasavvıf ve evliyaulahtan Akşemseddin, kaynaklara göre Hicrî 792-Milâdî 1390 yılında Şam'da dünyaya gelmiştir. Babası Hz. Ebubekir soyundan, Abbasiler devrinde yaşamış olan ünlü sûfî Şihabeddin-i Suhreverdî'nin ahfadından Şerefüddin Hamza'dır. Babası ile Anadolu'ya göç edip Amasya'da yerleşen Akşemseddin'in annesinin bazı kaynaklarda Osmancık'lı gösterilmesinde her halde bir yanlışlık bulunmaktadır. Akşemseddin'in Arap diyarında Şemseddin veya Mehmed Şemseddin olarak anıldığı da bazı kaynaklarda kaydedilmiştir.

Akşemseddin klâsik öğrenimini Amasya'da tamamladıktan sonra bir süre Osmancık medresesine müderris olmuştur. Daha sonra tasavvuf akidesini benimseyerek kâmil bir mürşit aramış, o sıra Haleb'de büyük bir şöhreti olan Zeynüddin-i Hâfî'ye intisap etmek üzere Haleb'e gitmiştir. Ancak orada gördüğü bir rüya üzerine geri dönmüş ve Ankara'ya gelerek zamanın büyük sûfisi ve mürşidi Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap etmiştir. Hacı Bayram dergâhında sülûk erkânını tamamlayan Akşemseddin, şeyhin halifesi mertebesine yükselmiştir. Bir süre Beypazarı ve İskilip'te bulunan Akşemseddin, daha sonra Göynük kasabasına yerleşerek irşat ve tedrise burada devam etmiştir. Milâdî 1429 yılında şeyhi ve pîri Hacı Bayram'ın vefatından sonra halife olarak irşat postuna oturmuş ve tarikatin Bayramiye kolunu devam ettirmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed'in dileği ile İstanbul kuşatmasına katılan Akşemseddin, fethi gerçekleştiren askerın mânevî terbiyesi ve moral gücünün yükseltilmesiyle meşgul olmuştur. Daha önce İstanbul'u kuşatan Emevî ordusuyla birlikte kuşatmaya katılan ve şehit düşen Ebâ Eyyub-i Ensarî'nin bilinmeyen kabrini keşfiyle de mânevî mertebesinin yüceliğini ortaya koymuştur.

Fetihten sonra Göynük'e dönen Akşemseddin, burada Hicrî 863-Milâdî 1459 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Kabri Göynük'tedir.

Vefatından sonra Bayramiye kolunu Göynük'te dört oğlundan biri olan Fazlullah, Anadolu'nun diğer şehirlerinde ise halifeleri devam ettirmişlerdir.

Hakkında biri Emir Hüseyin-i Enisi'nin, diğeri de Eyüp'lü Müez-zinzade Abdurrezzak'ın olmak üzere iki menakıb - nâme yazılmıştır. Gerek menakıb - nâmelerde gerek çeşitli kaynaklarda Arapça ve Türkçe pek çok eseri zikredilmiştir. Bir kısmı henüz ele geçmeyen bu eserlerin adları şöyledir :

1. *Maddetü'l - hayat*;
2. *Hall-i müşkilât*;
3. *Risâletü'n - nûriyye*;
4. *Def' -i matâ'in*;
5. *Telhis-i Def' -i matâ'in*;
6. *Risâle-i Zikrullah*;
7. *Risâle-i şerh-i ahvâl-i Hâcî Bayram-ı Velî*;
8. *Makamât-ı evliyâ*;
9. *Nasihât - nâme-i Akşemseddin*.

Bu eserlerin bir kısmı tasavvufa, bir kısmı tıbbı, diğeri ise çeşitli din ilimlerine aittir.

Akşemseddin'in yukarıda belirtilen eserlerinden başka dinî - tasavvufî şiirlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmiş, *Osmanlı Müellifleri*, *Türk Şairleri* gibi eserlerde bazı beyitleri verilmiş ise de, şimdiye kadar bu hususta yeterli bilgi edinilememiştir. Oysa Türkistan'da Ahmed-i Yesevî ile başlayan, Anadolu'da Yunus Emre ile en mükemmel örneklerini veren dinî - tasavvufî şiir geleneğini Hacı Bayram-ı Velî gibi halifesi olan Akşemseddin'in de devam ettirmesi gayet tabii idi.

Nihayet Millî Kütüphane müdiresi sayın Dr. Müjgân Cunbur'un lütfederek varlığından bize haber verdiği merhum Fahri Bilge'nin kitapları arasında bulunan bir mecmuada Akşemseddin'in bu türdeki 45 kadar şiirini tespit edebildik. Genellikle aruz vezniyle yazılmış olan şiirler, gerek muhteva gerek ifade yönünden oldukça başarılı ve güzel eserlerdir. İlmî yayıma hazırlamakta olduğumuz bu değerli şiirleri ve Akşemseddin'in bilinmeyen bu yönünü tanıtmak maksadıyla bu yazımızda altı tanesini edebiyat araştırmacılarına sunmayı yerinde bulduk. Şiirlerin yer aldığı yazmayı geniş şekilde tanıtmayı da hazırlamakta olduğumuz yazıya bıraktık.

- 1 Ölümdür yârdan ayru zindegânî
Belâdur ansuz olan şâdumânî
- 2 Belâsı âşıkun ayruksı olur
Ne bilsün ışkî yok kimseler anı
- 3 Belâlar âşıkâ cân râhatıdur
Belâlu kişilerdür kâmurânî
- 4 Güzin itdüm belâsın başum açdum
Habîbün yolına kurbânı cânı

- 5 Nedür cân kim yolında minnet idem
Vücûdum terk idem hem dü cihânı
- 6 Yolında sâdıkısan Şemsiyâ ger
Bulınur da'vîsine ma'nî kânı
- 7 İlâhî lûtfınun pâyânı yokdur
Seni kıl mûnisim dâyim nihânî

1 Sevgiliden (Hak'tan) ayrı olan dirilik ölümdür; onsuz olan mutluluk ise belâdır.

2. (Hak) âşıkının belâsı başka türlü olur; aşkı olmayan kimseler bunu ne bilsin?

3 (Hak) âşıkına belâlar can rahatlığıdır; gerçek mutluluğa erenler belâyâ uğramış kişilerdir.

4 Belâsını üstün tuttum, başımı açtım; sevgilisinin yoluna kurban olarak canımı sundum.

5 Can nedir ki (Hakk'ın) yolunda esirgeyeyim; vücudumu, hatta iki cihânı (uğrunda) terk edeyim.

6 Ey Şemsi, eğer (Hak) yolunda sadık isen, onun meselesine mâna kaynağı bulunur.

7 İlâhî, senin lûtfunun sonu yoktur; kendini bana daimî olarak gizlice dost kıl.

II

1. Sâkiyâ gel bizi hayrân eylegil
Ben garîbi ışka mihmân eylegil
2. Derd-i yârı cân içinde saklaram
Ol kadar kim derde dermân eylegil
3. Işk-ı ma'sûk gönlümü yağmâladi
Gel benüm karşuma cevân eylegil
4. Bilmezem ma'sûk ben mi yoksa sen
Gel benüm müşkilüm âsân eylegil
5. Âşıkısan ma'sûka ey Şems eger
Ma'sûkun sırrını penhân eylegil

1 Ey sâki, gel, bizi hayran eyle; ben garibi aşka misafir eyle.

2 Sevgilinin derdini can içinde saklarım; o şekilde ki onu derdime derman eyle.

3 Sevgilinin aşkı gönlümü yağmaladı; karşıma gelip dolaş.

4 Bilmem ki sevilen ben miyim, yoksa sen misin; gel, benim bu müşkülümü kolaylaştır.

5 Ey Şems, eğer sevgiliye âşık isen, bu sırrı gönlünde sakla!

III

- 1 Düşelden ten kuyusına gözüm Yûsuf'layın ağlar
Kalup kurbet diyârında gözüm Ya'kûb'layın ağlar
- 2 Bana döstüm belâ saldı meger inildimi sevdi
Direm "Messeniye'z-zurru" gözüm Eyyûb'layın ağlar
- 3 Bu cân kuşu kafes tende diler uça gide anda
Sanasın batn-ı balıkda gözüm Yûnus'layın ağlar
- 4 Ezel görüp biz işidüp "Terânî" va'desin döstün
Yine görem diyü dün gün gözüm Mûsâ'layın ağlar
- 5 Bu Şemse'd-dîn diler cânı içe ol âb-ı hayvânı
Temâşâ eyleye anı gözüm ırmaklayın ağlar

1 Ten kuyusuna düşeli beri gözüm Hz. Yûsuf gibi ağlar; kurbet diyarında kalıp gözüm Hz. Yakup gibi ağlar.

2 Dostum beni belâya saldı, meger iniltimi sevdi; "Bana zarar (has-talık) dokundu" (bk. Kur'ân-ı Kerîm, El-Enbiyâ sûresi, 83. âyet) gözüm Hz. Eyyûb gibi ağlar.

3 Ten kafesinde olan bu can kuşu uçup gitmeği diler; sanasın gözüm balığın karnındaki Hz. Yûnus gibi ağlar.

4 Ezelde görüp, dostun (Hz. Allah'ın) "Göremezsın" (bk. Kur'ân-ı Kerîm, El-A'raf sûresi, 143. âyet) vadesini işitip, tekrar göreyim diye gözüm gece gündüz Hz. Mûsâ gibi ağlar.

5 Bu Şemseddin'in canı ebedî hayat suyunu içmeği diler; onu (Hakk'ı) seyr eyleye, gözüm ırmak gibi ağlar.

IV

- 1 Bu ışkı ben bilmezidüm bu bir acerb sevdâyımış
Bir zerresi ay u güneş bir katresi deryâyımış
- 2 Bahşışde kemter bahşışı bu akl u fehm ü cân u ten
Himmetde ednâ menzili ol çerh-i heftüm tâyımış
- 3 Bu ışkıymış varlık kamu eyü yavuz uçmak tamu
Girü kalanı ey amû dek bir kuru gavgâyımış
- 4 Geh yil gibi dönerimış gâh od olup yanarımış
Gâh toz olup tozarımış gâhî yağmur gâh kayımış
- 5 Tan mı eger Belkîs'e taht ile Süleymân gönlini
Kem nökeri İskender ü kemter kuli Dârâ'yımış
- 6 Bu ışka ders idememiş Ebû Hanîfe, Şâfi'î
Hikmetleri şâgirdi hem ol Bû Alî Sinâ'yımış
- 7 Ey Şemse'd-dîn gel Hüdhüd'e uy kim bulasın ışkı sen
Kim lâ-mekân Kaf'ında ol bir bî-nişân Ankâ'yımış

1 Ben bu aşkı bilmez idim, acep bir sevda imiş; bir zerresi ay ve güneş, bir katresi derya imiş.

2 İhsanda en az bağışı bu akıl, anlayış, can ve tendir; himmette en aşağı menzili o yedi tabaka (kat) gök imiş.

3 Bütün varlık, iyi, kötü, cennet ve cehennem hep bu aşk imiş; ey amca, geri kalanı sadece boş bir kavga imiş.

4 Bazen yel gibi döner imiş, bazen ateş olup yanar imiş, bazen toz olup savrulur imiş, bazen yağmur, bazen de bora imiş.

5 Eğer Belkis'e taht ile Hz. Süleyman'ın gönlü verildiyse, şaşılacak şey mi? Onun en değersiz hizmetçisi İskender, en âdi kulu Dârâ imiş.

6 Ebû Hanîfe ve Şâfi'î bu aşka ders edememiş; hikmetlerinin çırağı o Ebû Alî Sînâ imiş.

7 Ey Şemseddin, Hüdhdüd'e gel ki aşkı bulasın; çünkü Lâ - mekân (mekânsızlık) Kaf'ında o nişansız bir Ankâ imiş.

V

- 1 Cânı terk itmek gerek bu evde cânân isteyen
Kahrı nûş itmek gerek derdine dermân isteyen
- 2 Ma'şûkun yolunda âşık nâ-murâd olmak gerek
Ma'şûka vasl olmaya hicrinde pâyân isteyen
- 3 Ben ki ma'şûkun rızâsın (isteben) buldum bu gün
Sâdıku'l-kavl olmaya küfrine îmân isteyen
- 4 Ben bu sûret milkini kıldım harâb anuniçün
Genci buldusa aceb olmaya virân isteyen
- 5 Şems firâkı ağusun nûş eyle vasl-ı yâr için
Hâr cevriini çeker şol gül-i handân isteyen

1 Bu evde (bedende) sevgiliyi isteyeninin canını terk etmesi gerek; derdine derman isteyeninin de kahrı içmesi gerek.

2 Âşıkın sevgilisinin yolunda muradına ermemiş olması gerek; ayrılığının sona ermesini isteyen için sevgiliye (Hakk'a) kavuşmak mümkün olmaya.

3 Ben ki sevgilinin (Hakk'ın) rızasını isteyerek bu gün buldum; küfrüne iman isteyen sözüne sadık olmaya.

4 Ben bu suret milkini (maddî varlık) onun için harap kıldım; viraneyi isteyeninin hazineyi bulmasında şaşılacak bir şey yoktur.

5 Ey Şems, sevgiliye kavuşmak için ayrılık zehrini iç; çünkü açılmış gül isteyen diken eziyetine katlanır.

VI

- 1 Sinelerin ışk elinden itdi biryân sûfîler
Dîdelerin hicr elinden kıldı giryân sûfîler
- 2 Perde-i nefsi geçübün Ka'be-i kalbe irüp
Ol haremde neflerini itdi kurbân sûfîler
- 3 Baş u cânlar terk idüben döstlerini gördiler
Şol cemâl-ı lâ-yezâli cân u cânân sûfîler
- 4 Kendülerden kendülere seyr ü seyrân itdiler
Kendülerde gördiler hem nûr-ı Yezdân sûfîler
- 5 Hem cihânı gördiler kim cümle esmâ zıllıdur
Zıllı koyup buldılar hoş dâr-ı Sübhân sûfîler
- 6 Ayn-ı tevhîd açılıban gördiler kim kâinât
Cümle esmâ vü mezâhir zât-ı Sübhân sûfîler
- 7 Mâ-sivâyı terk idüben buldılar ma'şûkların
Pes anunla bâkî kalup itdi cevân sûfîler
- 8 Her neye kim bakdılarsa gördiler şehirini
Enfûsî âfâk içre mest ü hayrân sûfîler
- 9 Kendülere âşık oldu fi'l-hakîka kendüler
Pes anunçün kendülere itdi seyrân sûfîler
- 10 Cân u cismi çün münevver itdiler envârıla
Dü cihânda oldılar hoş şems-i tâbân sûfîler
- 11 Çünkü mir'ât oldılar esmâ vü zâta âşikâr
Oldılar pes dü cihânda Hakk'a bürhân sûfîler

1 Sûfîler, aşk elinden göğüslerini kebab ettiler; ayrılık elinden de gözlerini ağlayıcı kıldılar.

2 Sûfîler; nefis perdesinden geçerek kalp Kâbe'sine varıp, o haremde (kutsal yerde) nefislerini (Hak yolunda) kurban ettiler.

3 Sûfîler, baş ve canlar terk ederek zevalsiz (sonu olmayan) güzelliğe sahip can ve canan (sevgili) olan dostlarını (Hakk'ı) gördüler.

4 Sûfîler, kendilerinden kendilerine dolaşıp (varıp) Hakk'ın nurunu (ilâhî nuru) kendilerinde gördüler.

5 Sûfîler, cihanın Hakk'ın isimlerinin gölgesi olduğunu gördüler; gölgeyi terk edip hoş (bir yer olan) Hakk'ın huzuruna vardılar.

6 Sûfîler, Tevhid (Hakk'ın birliği) gözü açılınca kâinatın tamamen Hakk'ın zâtının isim ve tecellisinden ibaret olduğunu gördüler.

7 Sûfîler, Hak'tan gayrı olan her şeyi (dünya ile ilgili şeyleri) terk ederek sevgililerini (Hakk'ı) buldular; onunla ebedî hayata erip cevlan kıldılar (dolaştılar).

8 Nefis ufuklarında mest ve hayran olan sûfîler, her neye baktılarsa, padişahlarını (Hakk'ı) gördüler.

9 Hakikatte kendilerine yine kendileri âşık oldular, onun için sûfîler yine kendilerine döndüler.

10 Sûfîler, can ve cisimlerini ilâhî nurla aydınlattılar, iki cihanda parlak bir güneş haline geldiler.

11 Sûfîler, açık bir şekilde Hakk'ın zâtına ve isimlerine bir ayna oldukları için cihanda Hakk'ın varlığına delil oldular.